

З 1996 г. выданьне “Кэсракса...” было адноўлена. У верасьні выйшаў шосты нумар. Ён адрозьніваўся ад папярэдніх нумароў добрым паліграфічным выкананьнем і павялічаным аб’ёмам.

Асобна трэба спыніцца на кніжным праекце выдавецкай суполкі “Полацкае ляда”, які атрымаў назву “Паэзія новае генэрацыі”. Першая спроба выдаваць беларускі паэтычны зборнік у Полацкай друкарні была здзейснена ў сярэдзіне 1991 г. Ём стаў супольны зборнік верлібраў Алеся Аркуша і Паўла Бурдыкі “Тайніца”. Сам праект, які меў за мэту засьведчыць зьяўленьне новай нетрадыцыйнай беларускай паэзіі, распачаўся з выпуску кнігі Юрыя Гуменюка “Водар цела”. Яна выйшла з друку ў кастрычніку 1992 г. Наступнымі, у траўні 1993 г., выйшлі зборнікі Славаміра Адамовіча “Зямля Ханаан” і Алеся Аркуша “Крылы ператварашча ў карэньні”. Усяго ў сэрыі выдана 12 зборнікаў паэзіі.

У 1996 г. працэс станаўленьня недзяржаўнага друку на Полаччыне пачаў разьвівацца больш дынамічна. У Наваполацку зьявіўся яшчэ адзін беларускамоўны літаратурны часопіс “Край” (рэдактар Навум Гальпяровіч). У стадыі падрыхтоўкі знаходзіцца яшчэ некалькі новых выдавецкіх праектаў. Аднак легалізоўвацца і ствараць афіцыйныя выдавецтвы і рэдакцыі ніхто не сьпяшаецца.

Бібліятэка К.Езавітава (праблема рэканструкцыі)

*Валер ГЕРАСИМАЎ, загадчык фонду рэдкай кнігі
Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь*

1. Кастусь Езавітаў, 50 год з дня смерці якога споўнілася сёлета, — адзін з апосталаў беларускага нацыянальнага руху. Вядомы як вайсковы міністр ва ўрадах БНР і БЦР, паэт, публіцыст, перакладчык, гісторык, выдавец, рэдактар. Усё жыццё збіраў і дарыў кнігі, ствараў і апекаваўся бібліятэкамі. Меў адметны асабісты кнігазбор.

2. Сведчаньні пра лёс архіва і бібліятэкі К. Езавітава небагата. Гэта публікацыі беларусаў замежжа Ю. Стасевіча (Неадкладная справа // Беларускі голас. 1975. Сакавік) і У. Брылеўскага (Сустрэчы з Канстанцінам Езавітавым // Полацак. 1993. № 6), навукоўцаў Беларусі А. Мальдзіса (З літаратуразнаўчых вандраваньняў. Мн., 1987; Лёс архіва К. Езавітава // Кантакты і дыялогі. 1996. № 7-8), У. Міхнока і Я. Паўлава (Хто вы, генэрал Езавітаў? // Беларуская мінуўшчына. 1993. № 1) і некаторыя іншыя. Вядома, што К. Езавітаў у 1944 г. выехаў з Рыгі ў Германію, дзе ў 1945 г. быў схоплены савецкай вайскавай контрразведкай. Яго дапытвалі ў Маскве і Мінску. 23 мая 1946 г. у вязніцы ён і загінуў. Адпаведна паблукалі па свеце і ягоныя архівы ды бібліятэка. Частка дакументаў (у тым ліку рукапісы М.Багдановіча) апынуліся праз беларускага дзеяча А. Сянкевіча ў Сайт-Рыверы (ЗША). Частка магла згубіцца на эвакуацыйным шляху ў Польшчы і Германіі. Частка засталася ў Рызе, і лёс яе невядомы. Частка трапіла з арыштаваным К. Езавітавым у Мінск і захоўваецца ў архіве беларускага КДБ, Нацыянальным архіве, Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва, Нацыянальным музэй гісторыі і культуры Беларусі, Цэнтральнай навуковай бібліятэцы АН Беларусі. Штосьці, магчыма, ёсць і ў архіве Расійскай ФСБ (былога КДБ СССР).

3. У 1991 г. некалькі дзесяткаў кніг і часопісаў з бібліятэкі К. Езавітава былі выяўлены ў былым спецсховішчы і адкрытым фондзе Прэзідэнцкай (былой Урадавай) бібліятэкі Рэспублікі Беларусь. Па інвентарных кнігах вызначылі, што асобнікі кнігазбору К.Езавітава паступілі як “дар бібліотеке от т. Абрашимова”. Рэканструкцыя часткі кнігазбору К.Езавітава, якая захоўваецца ў Прэзідэнцкай бібліятэцы, дазволіць прыблізна ўявіць, якой была ўся яго бібліятэка.

4. *Пытанні ўласна рэканструкцыі.* Атрыбуцыю выданняў правесці было нескладана дзякуючы штампам-экслібрэсам, чырвоным атамантам ці проста надпісам ад рукі (дзе лацінкай, дзе кірыліцай): “К. Езавітов” і “К. Езавітаў”, “3 кніжоч К. Езавітава” (менавіта так, з лацінскім “v” напрыканцы), “Константын Езавітаў”, “К. Е.”. На некаторых штампам пазначаны дакладныя адрасы, па якіх можна вывучыць геаграфію жыцця К. Езавітава: Мінск, Рыга, Дзвінск (Даўгаўпілс). *Колькасць склад.* Усяго пакулы выяўлена 45 назваў кніг і 11 назваў (16 нумароў) часопісаў. Пошук працягваецца. (Вядома, што ў рыжскай кватэры К. Езавітава кнігамі былі застаўлены два пакоі, а ў Германію вывезена тры скрыні з кнігамі памерамі 1,5 x 1 м). *Профіль і тэматыка кнігазбору* — іх можна вызначыць як беларусазнаўства і беларуская мастацкая літаратура. Апроч аднаго падручніка нямецкай мовы і адной кнігі на рускай мове, усе выданні — на беларускай мове. *Храналагічныя рамкі.* Самая ранняя па даце выдання — адна з першых кніг на новай беларускай мове “Про багатство да бедности” (Жэнева, 1881), самая позняя — “Беларускі праваслаўны патэрык” (Варшава, 1943). *Віды выданняў па структуры* — кнігі, брашуры і часопісы. *Віды выданняў па мэтайым прызначэнні:* афіцыйныя (Устаў Культурна-Прасветнага Т-ва “Бацькаўшчына” [Мн., 1918]), навуковыя (Лапо І. “Судебник” Казимира Ягайловича. Белград, 1939), масава-палітычныя (Цвікевіч А. Адраджэнне Беларусі і Польшчы. Менск; Вільня; Берлін, 1921), навучальныя (граматыкі і чытанкі Цёткі, Аляксандры Смоліч, Я. Лёсіка), літаратурна-мастацкія (першы зборнік М. Гарэцкага “Рунь” (Вільня, 1914); адно з вяшчальных дасягненняў беларускай дакастрычніцкай літаратуры зборнік Я. Купалы “Шляхам жыцця” (Пб., 1913)). Ёсць між выданнямі незвычайныя бібліяграфічныя рэдкасці, як казка для дзяцей “Мова” К. Дуж-Душэўскага з надпісам: “Паважанай рэдакцыі “Беларуская школа ў Латвіі”. 15.IX.1933. К. Душэўскі”. Надрукавана яна ў Коўне “святалісным спосабам” колькасцю 15 нумараваных асобнікаў. Многія выданні — з дарчымі надпісамі, маргіналіямі, пячаткамі і штампамі. Наша задача сёння — зрабіць усё магчымае, каб аднавіць кнігазбор К. Езавітава і склаці яго зводны каталог.

Еврейская печать и типографии в Беларуси: история и современность

Инна ГЕРАСИМОВА, канд. ист. наук,
Белорусский государственный педагогический университет
им. М. Танка

Одной из первых на Беларуси еврейских типографий являлась типография в Шклове, открытая в 1783 г., где в последней четверти XVIII в. сложился известный центр еврейского просвещения — Гаскалы. И во многом содействовал этому известный шкловский меценат и просветитель Цейтлин.